

Svoboda vyznání jako lidské právo a odraz Božího sebedělení

13.1 Zásadní součást národních, regionálních i globálních lidskoprávních standardů

Charta (Listina) základních práv EU zařazuje lidské právo na svobodu vyznání spolu s právy na svobodu myšlení a svědomí do čl. 10, který je součástí druhé velké kapitoly „Svobody“⁶⁰⁴ a zajišťuje právo každé osoby na to, že může změnit své náboženské vyznání (víru) nebo světový názor, a svobodu, že může své náboženské vyznání (víru) či světový názor individuálně nebo společně s druhými veřejně či soukromě vyznávat (projevovat) prostřednictvím bohoslužby (liturgie), vyučování, praktického konání a obřadů.

V podobném duchu hovoří Všeobecná deklarace lidských práv (1948, dále jen VDLPr) v čl. 18: „Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevovat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo bohoslužbou a zachováním obřadů.“⁶⁰⁵

Téma lidského práva na svobodu vyznání se rozvíjí v 18. čl. Mezinárodního paktu o občanských a politických právech (1966): „1. Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo zahrnuje v sobě svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle vlastní volby a svobodu projevovat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou, zachováním obřadů a vyučováním.

2. Nikdo nesmí být podroben donucování, které by narušovalo jeho svobodu vyznávat nebo přijmout náboženství nebo víru podle své vlastní volby.

3. Svoboda projevovat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo morálky nebo základních práv a svobod jiných.

⁶⁰⁴ Srov. např. <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005040701> (10. 8. 2011).

⁶⁰⁵ <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020101> (10. 8. 2011).

4. *Státy, smluvní strany Paktu, se zavazují respektovat svobodu rodičů, a tam, kde je to vhodné, poručníků, zajistit náboženskou a morální výchovu svých dětí podle vlastního přesvědčení rodičů nebo poručníků.*⁶⁰⁶

O právu na svobodu vyznání se hovoří i v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966) a jeho čl. 13⁶⁰⁷, v němž se smluvní státy zavazují mimo jiné k tomu, že budou zajišťovat náboženskou a etickou výchovu dětí v souladu s přesvědčením rodičů těchto dětí a že budou respektovat rodiče (zákonné zástupce dětí) při jejich volbě školy, jež nebyla zřízena veřejnými orgány (odst. 3). Právo na vzdělání – dodejme, že tím i právo na vzdělání v oblasti religionistiky a lidských práv – má směřovat k plnému rozvoji lidské osobnosti a smyslu pro její důstojnost a posílení úcty k lidským právům a základním svobodám (odst. 1). Můžeme připomenout, že se to týká i vzdělávání poskytovaném církvemi či náboženskými společnostmi. Státy se rovněž podepsaly pod skutečnost, že vzdělání má napomáhat k vzájemnému porozumění, snášenlivosti a přátelství mezi všemi náboženskými skupinami.

Abychom v souvislosti s tématem svobody vyznání nezapomněli na děti jako zvláště zranitelnou skupinu s ohledem na respektování, ochranu a porušování lidských práv, uvedeme čl. 14 Úmluvy o právech dítěte, v němž státy

„1. uznávají právo dítěte na svobodu myšlení, svědomí a náboženství“;

„2. práva a povinnosti rodičů, a v odpovídajících případech zákonných zástupců, usměrňovat dítě při výkonu jeho práva způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem“;

a stanovují, že „3. svoboda projevat náboženství nebo víru může být podrobena pouze takovým omezením, jaká předpisuje zákon a která jsou nutná k ochraně veřejné bezpečnosti, pořádku, zdraví nebo mravnosti nebo základních práv a svobod jiných“.⁶⁰⁸

V této souvislosti můžeme připomenout Projekt Světový étos, jehož hlavní aktér Hans Küng pravidelně zdůrazňuje, že nebude-li mír mezi náboženstvími, nebude vůbec: „*No peace among the nations without peace among the religions.*“⁶⁰⁹

⁶⁰⁶ <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020103> (10. 8. 2011).

⁶⁰⁷ Srov. <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020104>.

⁶⁰⁸ <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020108> (10. 8. 2011).

⁶⁰⁹ Srov. např. Hans Küng/Karl-Josef Kuschel: Prohlášení ke světovému étosu. Deklarace Parlamentu světových náboženství, Brno: CDK, 1997, s. 34.

V podobném duchu prohlašuje ve svém závěru (čl. 15) Deklarace o náboženské svobodě „*Dignitatis humanae*“ (dále jen DH) II. vatikánského koncilu, totiž že vzhledem k těsnějším vztahům kultur a náboženství i k rostoucímu vědomí osobní zodpovědnosti je žádoucí s ohledem na „*vytvoření a upevnění pokojných vztahů a svornosti v lidstvu, aby byla všude na zemi právní ochranou účinně zajištěna náboženská svoboda a aby byly zachovávány vrcholné lidské povinnosti a práva týkající se svobodného života ve společnosti*“.⁶¹⁰

Je zajímavé, že lidské právo na svobodu vyznání objevuje mezi občanskými, politickými a kulturními lidskými právy, jinými slovy v obou těchto paktech.

Vrátíme-li se k lidsko-právnímu dokumentu na globální úrovni, tedy k VDLPr, nelze v kontextu svobody vyznání opomenout např. čl. 1, 2 a 7, podle nichž „*Všichni lidé se rodí svobodní a sobě rovní v důstojnosti i právech. Jsou nadáni rozumem a svědomím ... (1), každý má všechna práva a všechny svobody bez jakéhokoli rozdílu, tzn. i náboženství (2, odst. 1), všichni jsou si před zákonem rovni a mají právo na stejnou zákonnou ochranu bez jakéhokoli rozlišování a mají právo na stejnou ochranu proti jakékoli diskriminaci*“ (7).

Dále si uvedeme dokument na regionální úrovni, totiž Evropskou úmluvu o ochraňování lidských práv a základních svobod (1950, ve znění dalších protokolů), jejíž čl. 9 nadepsaný „*Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání*“ v odst. 1 stanovuje stejně jako VDLPr a Charta základních práv EU právo každého na „*svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání; toto právo zahrnuje svobodu změnit své náboženské vyznání nebo přesvědčení, jakož i svobodu projevat své náboženské vyznání nebo přesvědčení sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, bohoslužbou, vyučováním, prováděním náboženských úkonů a zachováváním obřadů*“, nicméně toto právo nepovažuje za absolutní a izolované, proto v odst. 2 dodává, že taková „*svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných*“. Již nyní krátce připojíme, že se nemůže nějaká církev či náboženská společnost odvolávat na svo-

⁶¹⁰ Deklarace o náboženské svobodě *Dignitatis humanae*. Řím, 7. 12. 1965, in: Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995, s. 573-574.

bodů vyznání s tím, aby zabráňovala trestně právnímu konání uvnitř své instituce např. v případech sexuálního zneužívání dětí.⁶¹¹

13.2 Svoboda vyznání na rovině lokální: ČR

Uděláme krok k rovině lokální (národní) a nahlédneme do Listiny základních práv a svobod ČR (1992, dále jen „Listina“), v níž se stát v čl. 2 odst. 1 vyznává, že „je založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání“; v čl. 15 odst. 1 deklaruje, že „svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání je zaručena. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání“ a v čl. 16 zaznívá, že

„(1) Každý má právo svobodně projevovat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu.

(2) Církev a náboženské společnosti spravují své záležitosti, zejména ustavují své orgány, ustanovují své duchovní a zřizují řeholní a jiné církevní instituce nezávisle na státních orgánech.

(3) Zákon stanoví podmínky vyučování náboženství na státních školách.

(4) Výkon těchto práv může být omezen zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu veřejné bezpečnosti a pořádku, zdraví a mravnosti nebo práv a svobod druhých“⁶¹².

Kromě obsahů, které jsme četli výše v dokumentech mezinárodních, čteme zde navíc, že se sekulární právní stát považuje s ohledem na světový názor a náboženské vyznání za neutrální ale s tím, že není neutrální, pokud jde o základní eticko-lidskoprávní měřítko, na nichž spočívá. Jedná se o velmi důležité konstatování vzhledem k porozumění svobodě vyznání v sekulárním právním státě. Mezi zmíněné ideologie je nutno počítat i ateistický světový názor, aby si někdo nemyslel, že náboženská neutralita státu znamená ateistické vyznání státu. Takové vyznání by znamenalo porušení svobody vyznání.

„Listina“ sice zajišťuje soukromé i společné vykonávání náboženských úkonů, dotýká se problematiky výuky náboženství na školách, nicméně chybí tematizování

⁶¹¹ Srov. např. http://zpravy.idnes.cz/vudce-polygamni-sekty-dostal-za-przneni-duchovnich-nevest-dozivoti-1ic-zahranicni.aspx?c=A110809_192052_zahranicni_aha (10. 8. 2011).

⁶¹² <http://www.helcom.cz/view.php?cisloclanku=2005020102> (10. 8. 2011).

činnosti náboženských společností, která plyne ze sociálního rozměru víry či společenství věřících, a sice např. služby v nemocnicích, věznicích, sociálních či zdravotních ústavech apod. V právním státě, který respektuje svobodu vyznání, nejde přece jen o to, aby mohly být uspokojovány tzv. potřeby věřících – někdy se snahou vytěsnit církve do kostelů a z veřejného prostoru, často pod heslem „oddělení náboženství a politiky“. V rámci triády lidsko-právních povinností státu je nutno, aby vytvářel a zajišťoval prostor pro plné uskutečňování života z víry, k němuž samozřejmě patří i činy lásky, tzn. služba – zde konkrétně křesťanů – v různých oblastech lidského života a soužití.

Najdeme-li a otevřeme-li si Zákon o církvích a náboženských společnostech (o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů; dále jen ZCNS) z roku 2001⁶¹³ a posléze či současně v souvislosti s tímto zákonem Nález Ústavního soudu č. 4/2003 Sb. (účinnost od 13. ledna 2003)⁶¹⁴, budeme číst vymezení svobody náboženského vyznání tak, že „Každý má právo svobodně projevat své náboženství nebo víru buď sám nebo společně s jinými, soukromě nebo veřejně, bohoslužbou, vyučováním, náboženskými úkony nebo zachováváním obřadu. Každý má právo změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání“ (Část první, Hlava I, § 2 odst. 2). Dále se objeví samozřejmě rozvinutí – zejména v zemi, kde zločinný komunistický režim křesťany a církve pronásledoval a některé nevinné křesťanky/křesťany i zavraždil jen kvůli jejich vyznání – že „Nikdo nesmí být omezen na svých právech proto, že se hlásí k církvi a náboženské společnosti, že se účastní její činnosti nebo že ji podporuje, anebo je bez vyznání“ (Část první, Hlava I, § 2 odst. 5).

§ 3 následně vymezuje základní pojmy, mezi nimiž v odst. a) církev a náboženskou společnost, kterými se rozumí „dobrovolné společenství osob s vlastní strukturou, orgány, vnitřními předpisy, náboženskými obřady a projevy víry, založené za účelem vyznávání určité náboženské víry, ať veřejně nebo soukromě, a zejména s tím spojeného shromažďování, bohoslužby, vyučování a duchovní služby“. Opět jde hlavně o zaměření na vyznávání náboženské víry. Bude záležet na porozumění

⁶¹³ Viz a srov. ZÁKON ze dne 27. listopadu 2001 o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech), in: ...

⁶¹⁴ Srov. <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/us4-03.htm> (22. 8. 2011).

projevům víry a duchovním službám, aby se opět neomezovalo společenské působení církví v pluralistické společnosti.

Tyto obavy sdílí i studie o legislativním prostředí pro činnost církví a náboženských společností (dále jen CNS) v ČR⁶¹⁵, jež upozorňuje na skutečnost, že je v ZCNS účel CNS chápán vlastně jen v užším smyslu náboženské činnosti a že opomíjí tzv. skutky lásky, které dokumentuje činností charit a diakonií, a do poslání CNS zahrnuje jen tzv. skutky zbožnosti.⁶¹⁶

Budeme takovou analýzu považovat za trefnou a dodáme, že z hlediska teologicko-etického by – řekněme naštěstí – obsahovaly i tzv. skutky zbožnosti i činnost sociální, a to např. v podobě uvedených charit a diakonií. Zbožnost jako život z živého Boha a s Ním a dle Něho zahrnuje totiž i služby ve prospěch druhých, což můžeme ve zkratce konstatovat pomocí trojí struktury dvojího přikázání lásky a jejího konkrétního případu milosrdného Samařana, jak jsme si je představili dříve.

Na některé snahy ze strany státu omezovat svobodu vyznání poukazuje i Zpráva Českého helsinského výboru (dále jen ČHV) o svobodě vyznání v ČR.⁶¹⁷

Slíbený nález Ústavního soudu ČR proto zrušil některá ustanovení ZCNS s odůvodněním, že „oproti dosavadní právní úpravě snižuje standard ochrany svobody náboženského vyznání a vnáší do soukromé sféry občanů nadbytečnou státní ingerenci“;

„nerespektuje svébytné postavení církví, jež je odchylné od jiných právnických osob soukromého práva, a to s ohledem na historické důvody a celospolečenský význam církví a náboženských společností, jejichž činnost nelze redukovat na jednání spojené s vyznáváním určité víry, protože tyto instituce plní řadu dalších úkolů, které jsou ve svých důsledcích nezadatelné a nenahraditelné z hlediska státu a společnosti, a to i té její části stojící mimo ně. Proto by podle navrhovatelů stát měl církvím a náboženským společnostem přiznávat určité privilegované postavení, což však nečiní, a naopak je oproti ostatním právnickým osobám znevýhodňuje“;

„omezuje církve a církevní společnosti zakládat církevní právnické osoby jen za účelem organizace, vyznávání a šíření náboženské víry, protože se touto úpravou

⁶¹⁵ František Svoboda: *Legislativní prostředí pro činnost církví a náboženských společností*, Brno: Centrum pro výzkum neziskového sektoru, 2007.

⁶¹⁶ Srov. tamtéž, s. 8.

⁶¹⁷ Srov. Ivan O. Štampach: *Zpráva o svobodě vyznání v ČR v roce 2009*, in: <http://www.helcom.cz> (23. 9. 2011).

nepamatuje na celou řadu činností, jako je činnost charitativní, humanitární, zdravotnická atd., které tyto právnické osoby dosud vykonávaly. Omezením rozsahu jejich činnosti se církev v podstatě vyřazuje ze společnosti..."⁶¹⁸

Ústavní soud došel tedy kromě jiného k závěru, že některá navrhovaná ustanovení ZCNS jsou v rozporu s komplexní ochranou svobody vyznání a že nerespektují postavení a úplnou činnost církví, k níž neoddělitelně patří i úkoly a činnosti, které jsou dokonce ve prospěch státu i části společnosti, která se nehlásí k CNS, a zahrnují např. charitativní, humanitární a zdravotnickou činnost. Nález dokonce uvádí, že se církev znevýhodňuje vůči ostatním právnickým osobám a vyřazuje ze společnosti. Z toho můžeme vyvodit, že je téma svobody vyznání aktuální i ve státě, který se prohlašuje za demokratický a právní.

Hlava II Církev a náboženské společnosti vyjmenovává v § 7 Zvláštní práva registrovaných církví a náboženských společností, z nichž zde můžeme uvést

„a) vyučovat náboženství na státních školách;

b) pověřit osoby vykonávající duchovenskou činnost k výkonu duchovenské služby v ozbrojených silách České republiky, v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení a ochranná výchova;

e) zřizovat církevní školy“.

Jistě podstatné a důležité sdělení pro působení církví ve školách, armádě a věznicích, nicméně ani toto nevyčerpává všechna zařízení, v nichž církev působí či působit může nebo která může zřizovat (např. nemocnice, ústavy sociální a zdravotní péče, média).

Prostřednictvím tohoto zákona si také doložíme možné omezení lidského práva svobody vyznání v právním státě, resp. situace, v nichž se nelze odvolávat na svobodu vyznání, protože se porušují jiná základní lidská práva:

„§ 5 Podmínky vzniku a působení církví a náboženských společností

Vznikat a vyvíjet činnost nemůže církev a náboženská společnost, jejíž činnost je v rozporu s právními předpisy a jejíž učení nebo činnost ohrožuje práva, svobody a rovnoprávnost občanů a jejich sdružení včetně jiných církví a náboženských společností, ohrožuje demokratické základy státu, jeho suverenitu, nezávislost a územní celistvost, a

⁶¹⁸ <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/us4-03.htm>.

a) je v rozporu s ochranou veřejné mravnosti, veřejného pořádku, veřejného zdraví, principy lidskosti a snášenlivosti a bezpečnosti občanů,

b) popírá nebo omezuje osobní, politická nebo jiná práva fyzických osob pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání nebo sociální postavení, rozněcuje nenávist a nesnášenlivost z těchto důvodů, podporuje násilí nebo porušování právních předpisů,

c) omezuje osobní svobodu osob zejména tím, že využívá psychický a fyzický nátlak k vytvoření závislosti, která vede k fyzickému, psychickému a ekonomickému poškozování těchto osob a jejich rodinných příslušníků, k poškozování jejich sociálních vazeb včetně omezování psychického vývoje nezletilých a omezování jejich práva na vzdělání, zabraňuje nezletilým přijmout zdravotní péči odpovídající zdravotním potřebám...“

Odst. b) neuvádí mezi znaky, na základě nichž se popírají nebo omezují práva, ani sexuální orientaci ani věk, jak se s tím setkáme např. v Chartě základních práv EU. Odst. a) by zase musel vysvětlit, co myslí „veřejnou mravností“ i nakonec „veřejným zdravím“.

Zvláštní citlivosti a naléhavosti tématu svobody vyznání a v ní obsaženého regulování vztahu státu a církve porozumíme na pozadí administrativních zásahů protiprávního komunistického režimu proti církvi.⁶¹⁹

EU se také dle preambule své Charty základních práv hlásí k tomu, že se národy Evropy rozhodly k tomu, že budou sdílet mírovou budoucnost na podkladě společných hodnot a že se EU zakládá na těchto nedílných a univerzálních principech důstojnosti člověka, svobody, rovnosti a solidarity a že se opírá o zásady právního státu a staví do středu své praxe osobu tím, že zakládá občanství Unie a prostor svobody, bezpečnosti a práva.

13.3 Příklad vztahu lidských práv s náboženstvím

Jako příklad vztahu lidských práv a náboženství nám mohou posloužit Prohlášení o lidských právech v islámu z Káhiry (1990, dále jen PLPrI)⁶²⁰ a dokumenty církve

⁶¹⁹ Srov. Administrativní zásahy proti církvi. Státní bezpečnost (StB) vypracovala podrobný plán akce, který se podobá směrnici k vojenskému přepadení nebo útoku. Plán obsahoval rozkazy obecného rázu i konkrétní úkoly pro každý klášter. 14. října 1949 schválilo Národní shromáždění církevní zákony. Jejich přijetím vstupovalo tažení proti církvi do nové fáze, in: ...

⁶²⁰ Srov. <http://www.dailytalk.ch/wp-content/uploads/Kairoer%20Erklaerung%20der%20OIC.pdf> (10. 8. 2011).

v římskokatolické perspektivě, tzn. dokument *Dignitatis humane* z II. vatikánského koncilu a encyklika Jana XXIII. *Pacem in terris*.

~~13.3.1 Lidská práva a islám~~⁶²¹

V preambuli PLPrI se členské státy Organizace islámské konference hlásí k tomu, že jsou základní práva a univerzální svobody integrální součástí islámského náboženství; v čl. 9 se každému přiznává právo na náboženskou výchovu prostřednictvím různých zařízení, aby mohl člověk rozvíjet svou osobnost, posilovat svou víru v Boha a respektovat a hájit svá práva a povinnosti; čl. 10 zakazuje, aby se na někoho vyvíjel jakýkoli tlak či zneužívala jeho chudoba nebo nevědomost s tím cílem, aby se obrátil k nějakému náboženství či ateismu; dle čl. 18 má každý právo na bezpečnost svou i svého náboženství...; čl. 22 v souvislosti se svobodou názoru konstatuje, že se nesmějí zneužívat jinak nezbytné informace pro společnost k tomu, aby se porušovala svatost a důstojnost proroků, podlamovaly morální a etické hodnoty či oslabovala víra společnosti...; nejvyšším orientačním bodem tohoto PLPrI je islámská šaría, jíž podléhá každá interpretace každého článku.

Zde se zároveň otevírají mnohá témata, napětí, konflikty či otázky, mezi nimiž můžeme aspoň zmínit vztah ústavy sekulárního právního státu a šaría, nošení šátků učitelkami ve státních školách, výuku náboženství ve státních školách a stavbu mešit opět v kontextu sekulárního právního státu a pluralitní společnosti.⁶²²

Organizace islámské konference (OIC) v Radě pro lidská práva OSN vydala v roce 2005 rezoluci s názvem „*Hanobení náboženství*“, která vyjadřuje ve své preambuli znepokojení nad tím, že dochází na mnoha místech světa k intoleranci, diskriminaci, zavražďování, donucování a násilí na základě náboženského extremismu nebo světového názoru, což ohrožuje uskutečňování lidských práv a základních svobod; že hanobení náboženství může být také příčinou porušování lidských práv a sociální disharmonie; proto požaduje od států mimo jiné, aby v rámci svého právního a ústavního pořádku zajistily dostatečnou ochranu před projevy nenávisti, diskriminace, zavražďování a donucování, které plynou právě z hanobení náboženství, a aby využívaly všechny možnosti k tomu, aby se podporovala tolerance a re-

⁶²¹ Viz a srov. více dle

<http://www.humanrights.ch/de/Themendossiers/Universalitaet/Islam/index.html> (16. 2. 2012)

⁶²² Tato témata však přesahují rámec a rozsah této publikace.

spektování všech náboženství a jejich hodnotových systémů a aby doplňovaly své právní řády při potírání nenávisti a intolerance na základě náboženství duchovními a morálními strategiemi; od států se dále vyžaduje, aby zajistily v zákonech i praxi přístup dospělých i dětí ke vzdělání na základě respektování lidských práv; mezinárodní společenství je vyzváno, aby vedlo dialog ohledně podpory tolerance a míru na základě lidských práv a náboženské rozmanitosti; Vysoká komisařka OSN pro lidská práva má podporovat začlenění lidskoprávních aspektů do dialogu mezi kulturami.⁶²³

Takový koncept „*hanobení náboženství*“ ale nemůže být v souladu s mezinárodními standardy, které se týkají ochrany jedince před hanobením (ve smyslu pomluvy, poškození práva na dobrou pověst a čest), protože náboženství nemají sama o sobě stejný nárok na dobrou pověst, jak se uvádí v Deklaraci Speciálního zmocněnce OSN pro svobodu názoru a projevu (2008).⁶²⁴ V Deklaraci se dále rozvádí, že omezením svobody projevu nelze argumentovat s ohledem na ochranu partikulárních institucí („*should never be used to protect particular institutions*“), abstraktních názorů (pohledů) nebo náboženského přesvědčení („*beliefs*“). Omezení svobody projevu, aby se zamezovalo intoleranci, by se mělo uplatňovat na ochranu před národnostní, rasovou nebo náboženskou nenávistí (záští), jež podněcuje k diskriminaci, nepřátelství či násilí. Proto Deklarace doporučuje mezinárodním organizacím, včetně Generálního shromáždění a Rady pro lidská práva OSN, aby upustilo od dalších stanovisek, která by podporovala ideu „*hanobení náboženství*“ („*defamation of religions*“).

Na nebezpečí, které plyne z Resoluce OIC týkající se „*Hanobení náboženství*“, pro porozumění a užívání lidského práva na svobodu vyznání upozorňuje i současný zvláštní zmocněnec OSN pro svobodu vyznání Heiner Bielefeldt, když připomíná, že je velmi problematické, když se náboženství (náboženské instituce) předkládají jako nositelé lidskoprávních nároků, a že hrozí omezení svobody ná-

⁶²³ Srov. http://www.humanrights.ch/home/upload/pdf/090327_UNGA_RES_REL.pdf (10. 8. 2011); <http://www.oic-oci.org/ex-summit/english/10-years-plan.htm> (15. 2. 2012)

⁶²⁴ Srov. <http://www.article19.org/data/files/pdfs/other/joint-declaration-on-defamation-of-religions-and-anti-terrorism-and-anti-ext.pdf> (10. 8. 2011); http://www.humanrights.ch/home/de/Instrumente/Nachrichten/Diverse_Gremien/idcatart_8576-content.html (15. 2. 2012)

zoru a nebezpečí, že se téma náboženství stane předmětem autoritářské politiky státní identity a tím se oddělí od kontextu svobody vyznání.⁶²⁵

Příkladem takového nebezpečí by mohlo například být, že by někdo nesměl vyslovit veřejně, že toto náboženství se projevuje násilnými prostředky nebo že způsobilo již mnoho zla ve světě anebo že se v církvi děly případy sexuálního zneužívání nebo že určitá náboženská společnost či církve mají nelidskou morálku či jim jde jen o moc a majetek nebo že porušují lidská práva svých členů.

13.3.2 Lidské právo na svobodu vyznání a římskokatolická církev

Výše jsme si přislíbili, že si představíme další příklad vztahu lidského práva na svobodu vyznání a církve. Proto si projdeme zmíněnou Deklarací o náboženské svobodě, o níž se často hovoří jako o důležitém přelomu vztahu římskokatolické církve k náboženské svobodě.

13.3.2.1 Důležitý přelom

Dokládá to i proces tvorby a schvalování tohoto textu, jak o něm píše v Úvodu k této Deklaraci Karel Rahner: *„Ještě návrh O církvi z roku 1962 zastával v 9. kapitole názor, který byl zvláště výrazně formulován v 19. století a byl pokládán za vzor katolické nesnášenlivosti: Je-li většina lidí v nějakém státě katolická, pak musí být i stát katolický. Příslušníci jiných vyznání nemají právo vyznávat svou víru veřejně. Podle okolností a pro veřejné dobro má a musí stát jejich vyznání tolerovat. Je-li většina lidí v nějakém státě nekatolická, pak se má stát řídit přirozeným právem, tj. má ponechat všechnu svobodu jak jednotlivým katolíkům, tak celé církvi. V tomto pojetí je tolerance pouhé snášení a o vlastní náboženské svobodě se nedá mluvit.“*⁶²⁶

Je velmi cenné, že citovaný autor pečlivě rozlišuje toleranci a lidské právo na svobodu vyznání.

13.3.2.2 Základ v důstojnosti každé osoby. Negativní i pozitivní základní občanské právo

Církev v DH prohlašuje, že každá lidská osoba má právo na náboženskou svobodu (2) a odvozuje ji z lidské důstojnosti a Božího zjevení (viz např. 1, 2, 9, 10, 11, 12,

⁶²⁵ Srov. Heiner Bielefeldt: Religionsfreiheit als Menschenrecht. Ein klassisches Menschenrecht in der Kontroverse, in: Religionsfreiheit. Jahrbuch Menschenrechte 2009, Köln: Böhlau-Verlag, s. 58-59.

⁶²⁶ DH, in: tamtéž, s. 559.

15). V DH jde hlavně o nezadatelná práva osob a právní uspořádání společnosti, o vztah těchto osob mezi sebou i k veřejné moci, a to s ohledem na náboženské skutečnosti. „*Toto právo lidské na náboženskou svobodu má být uznáno v právním uspořádání společnosti tak, aby se stalo občanským právem*“ (2). Žádný člověk nesmí být vystavován nátlaku od jednotlivců i společenských skupin a od jakékoli lidské moci. Nikdo proto nesmí být nucen v náboženské oblasti, aby jednal proti svému svědomí a aby mu zase naopak někdo bránil jednat podle svého svědomí soukromě i veřejně, samotnému nebo společně s druhými. Toto jednání má však náležitě meze. Pravidelně se zde připomíná sociální rozměr každé lidské bytosti, proto má mít každý člověk prostor pro prožívání víry spolu s ostatními, pro svobodné zkoumání a hledání náboženské pravdy, pro vyučování, vzdělávání, výměny myšlenek, dialog. Za bezprávi vůči člověku i spravedlivému společenskému uspořádání se označuje, když se člověku brání v tom, aby svobodně projevoval náboženský život ve společnosti. Toto projevoování má své meze v porušování spravedlivého veřejného pořádku. Sociální rozměr člověka vede i k prohlášení, že se týká náboženská svoboda i společenství lidí, kteří spolu vyznání prožívají a praktikují svou náboženskou víru. Opět zaznívá určité oprávněné omezení, jež se týká porušování spravedlivých požadavků veřejného pořádku. Můžeme snad jednoduše říci, že se myslí spravedlivé právo, které odpovídá lidským právům, včetně svobody vyznání, svědomí a myšlení. DH proto připomíná jednotlivcům i uskupením, že mají při výkonu svých práv brát v potaz i práva druhých a své povinnosti vůči druhým a dobru společenského celku. Se všemi je přitom třeba zacházet podle zásad spravedlnosti a lidskosti. Občanské společnosti se přiznává právo, aby se chránila proti různým zneužitím, která se mohou skrývat pod plášť náboženské svobody (viz 7). Svoboda náboženského společenství je zde předložena především negativně, tj. aby se mu v něčem nebránilo. Zazní ale svoboda pozitivně, tzn. k něčemu, konkrétně ke svědectví o své víře, o zvaní lidí k ní a vykonávání různých služeb ve společnosti a pro ni, prostě, aby měla „*církev svobodu jednání, jakou vyžaduje péče o spásu lidí*“ (viz 13). Důkazní břemeno je ale na straně omezování, protože DH zdůrazňuje zásadu celé svobody, tzn., že musí být člověku přiznávána v co největším rozsahu a omezení smí nastoupit jen v nutné míře.

V rámci odpovědnosti za náboženskou svobodu se státu připomíná úkol a závazek, že bude chránit a podporovat nedotknutelná lidská práva a že se má proto „*spravedlivými zákony a jinými vhodnými prostředky účinně ujímat ochrany nábo-*

ženské svobody všech občanů a vytvářet jim podmínky, které jsou příznivé pro rozvoj náboženského života, aby občané měli skutečnou možnost užívat náboženských práv a plnit náboženské povinnosti“ (viz 6) a aby i společnosti samé mohly tím mít podíl na pokoji a spravedlnosti, které vyplývají ze vztahu lidí ke svému Bohu a z respektování jeho vůle.

13.3.2.3 Kontext triády lidskoprávních povinností

Zastavíme-li se krátce u právě představeného tématu čl. 6, dovolíme si z něho vyčíst něco, co tento článek sám výslovně neuvádí, co ale z hlediska stěžejních základů lidských práv hraje důležitou roli pro vztah státu a církví, resp. náboženských společností, a pro porozumění svobodě vyznání. Kromě zmiňovaného respektu a ochrany zde zaznívá i třetí aspekt oné triády lidských práv – respektovat, chránit, zajišťovat – totiž že nestačí z hlediska základních lidských práv jen respektovat, a už vůbec ne jen tzv. tolerovat náboženské přesvědčení a potřeby, a že nestačí jen chránit jedince a církve a náboženské společnosti před porušováním jejich svobody vyznání, ale že je úkolem státu vytvářet podmínky, aby mohli jedinci i církve a náboženské společnosti uskutečňovat všechna práva a povinnosti, které plynou ze základního lidského práva na svobodu vyznání a duchovně-mravního poselství jejich víry (srov. 4). Tím jsme si i na dalším příkladu ukázali význam tzv. lidskoprávní triády povinností, a to zejména státu. Praktické dopady lze pak sledovat v oblasti školství, zdravotnictví, sociální práce. Plody přináší taková politika nejen pro církve, ale i celek společnosti.

Proto církve považuje náboženskou svobodu za jedno ze základních lidských práv a požaduje právo na právní uznání své vlastní identity a následně „*svobodu projevu, učení, evangelizace, vykonávat veřejně bohoslužby, organizovat se a mít vlastní vnitřní právní ustanovení, rozhodování, výchovy, jmenování a přemístování svých vlastních služebníků, stavět vlastní budovy určené k náboženským účelům, nabývat a vlastnit statky odpovídající jejímu působení, sdružovat se nejen za účely náboženskými, ale také výchovně-vzdělávacími, kulturními, zdravotní péče a charitativními“*.⁶²⁷

⁶²⁷ Papežská rada pro spravedlnost a mír: Kompendium sociální nauky církve, Kostelní Vydří: KN, 2008, s. 266-269.

V DH se myslí také na další náboženská společenství, jimž všem náleží – krom uvedených nutných omezení – právo na náboženskou svobodu i tehdy, když by se v nějaké zemi přiznalo na základě určitých okolností v právním řádu zvláštní občanské uznání jednomu náboženskému společenství (viz 6).

Jasně ne zaznívá směrem k veřejné moci, pokud se týká násilí či zastrahování či jiných prostředků, které by nařizovaly vyznávat nebo odmítat nějaké náboženství či někomu znemožňovat vstup do takového společenství nebo odchod z něho (viz 6).

Na představené Deklaraci vidíme odraz VDLPr OSN i témata, s nimiž jsme se setkali i v dalších zařazených lidskoprávních dokumentech až do současnosti.

13.3.2.4 Důstojnost s právy a povinnostmi, postavená na ospravedlnění

Při řeči o významu DH pro vztah církve k lidským právům by se nemělo zapomínat na dokument, který této deklaraci předcházel, a sice na Encykliku *Pacem in terris* Jana XXIII., jež hodnotí VDLPr v čl. 144 „jako stupeň a přístup k vytvářejícímu se právnímu a politickému řádu všech národů světa“.⁶²⁸

Sociální encyklika *Pacem in terris* (dále jen PiT) papeže Jana XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě ze dne 11. dubna 1963 byla uveřejněna krátce po kubánské krizi a po stavbě berlínské zdi. Jde jí o zajištění světového řádu, který byl ohrožen. Odmítá násilí a diskriminaci a kromě toho, že vyzývá k toleranci, porozumění a spolupráci v mezinárodních vztazích, vyzývá také k důslednému dodržování lidských práv a povinností. Za základ jakéhokoli spořádaného a plodného lidského soužití považuje zásadu, „že každý člověk je osoba, tedy nositelem práv a povinností. Ty jsou všeobecné a neporušitelné, proto také nezcižitelné“.⁶²⁹ Důstojnost lidské osoby pak oceňuje „ještě výš“, a to ve světle pravd zjevení, neboť „lidé byli vykoupeni krví Ježíše Krista, božskou milostí se stali Božími dětmi a přáteli a byli ustanoveni za dědice věčné slávy“.⁶³⁰ Výslovně je VDLPr pochválena v člancích 142-145, v nichž kromě jiného zaznívá, že je ji „třeba pokládat za významný krok na cestě k vytvoření právního a politického řádu

⁶²⁸ *Pacem in terris*. Encyklika Jan XXIII. o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě z 11. dubna 1963. In: Sociální encykliky (1891-1991), Praha: Zvon, 1996, s. 214.

⁶²⁹ Jan XXIII., *Pacem in terris*. Encyklika o míru mezi všemi národy v pravdě, spravedlnosti, lásce a svobodě z 11. dubna 1963, I. část Řád vztahů mezi lidmi, čl. 9. In: Sociální encykliky (1891-1991), s. 183.

⁶³⁰ Tamtéž, s. 183.

všech národů světa“, je v ní slavnostně uznána osobní důstojnost všech lidí, každému člověku se přiznává právo svobodně hledat pravdu, jednat podle mravních norem, dožadovat se spravedlnosti, vést život důstojný člověka a jiná práva, která s uvedenými souvisejí (čl. 144); proto je potřeba, aby OSN účinně chránila tato osobní práva, která pramení přímo z osobní důstojnosti a jsou všeobecně platná, neporušitelná a neproměnná (čl. 145).

V oddíle s nadpisem *Práva* se uvádí i právo „uctívat Boha podle správně poučeného svědomí“ a soukromě i veřejně vyznávat svou víru (čl. 14), které se rozvádí ve stejném článku s odvoláním na jinou papežskou encykliku, a to *Lva XIII. O lidské svobodě Libertas praestantissimum* z roku 1888, jež praví, že tato skutečná svoboda, která odpovídá statusu Božích dětí, zachovává člověku vysokou osobní důstojnost a je silnější než jakékoli násilí a bezpráví.

V závěru I. části se pak připomíná, že: „*Když se totiž v člověku probouzí vědomí jeho práv, je nezbytné, aby se zrodilo i vědomí jeho povinností*“ (čl. 44) a že: „*utváří-li se občanské zřízení podle práv a povinností, uvědomují si pak lidé návazně také duchovní hodnoty: chápou, co je pravda, co spravedlnost, co láska, co svoboda, a nabývají vědomí, že patří k takovému společenství. A to není všechno: neboť takové pohnutky vedou lidi k lepšímu poznávání pravého Boha, člověku nadřazeného a osobního*“ (čl. 45).

Představitelé státu se mají dle PiT snažit, aby měli občané vhodné podmínky pro vyznávání své víry (čl. 64). II. část PiT nadepsaná *Vztahy mezi lidmi a veřejnou mocí uvnitř politického společenství* uvádí v čl. 75 při právním uspořádání států na prvním místě požadavek „*vypracovat stručně a jasně formulovaný souhrn základních lidských práv a včlenit ho do ústavních zákonů*“.

Av čl. 77 je tu nakonec požadavek „*vymezit se zřetelem k právům a povinnostem vztahy mezi občany a představiteli států; těm se ukládá jako hlavní úkol uznávat, respektovat, harmonicky sladovat, chránit a podporovat práva a povinnosti občanů*“ a čl. 78 pak nepřijímá jako správný názor, že „*vůle jednotlivých lidí nebo jistých společenství je první a jediný zdroj práv a povinností občanů, z něhož pramení jak závaznost ústavy, tak i oprávněnost veřejných autorit*“.

13.3.2.5 Zdroj a syntéza ostatních práv a měřítko skutečného lidského pokroku

V kontextu tématu lidského práva na svobodu vyznání a církve můžeme ještě zařadit sociální encykliku Jana Pavla II. ~~*Sollicitudo rei socialis*~~. Její autor vidí nutnou

podmínku a spolehlivou záruku rozvoje každého člověka a každého státu ve zdravém politickém společenství, právní jistotě a respektování lidských práv, když uvádí ve své encyklice mimo jiné toto: „Spolupráce na rozvoji celého člověka a každého člověka je totiž povinností *všech vůči všem*... Také národy mají právo na vlastní plný rozvoj, který zahrnuje aspekty hospodářské i společenské ..., ale musí dbát i na *kulturní totožnost* a otevřít se transcendentní skutečnosti. Ani přímá nutnost rozvoje se nesmí brát za záminku k vnucování vlastního způsobu života nebo vlastního náboženství jiným. Model rozvoje, který by nerespektoval a nepodporoval *lidská práva*, osobní a společenská, hospodářská a politická, včetně *práv národů*, by nebyl *důstojný člověka*.“⁶³¹

Citované Kompendium sociální nauky církve (dále jen KSNC) dokonce považuje náboženskou svobodu v určitém smyslu za zdroj a syntézu ostatních práv, protože je chápána jako „*právo žít v pravdě vlastní víry a v souladu s transcendentní důstojností vlastní osoby*“, a respektování tohoto práva považuje za zásadní měřítko „*opravdového lidského pokroku v každém režimu, společnosti, systému či prostředí*“.⁶³²

13.4 Shrnující systematické pojednání

Na základě představených dokumentů můžeme hned vyvodit, že lidské právo na svobodu vyznání je součástí vnitrostátní i mezinárodní právní úpravy, resp. ochrany.

13.4.1 Stále bolestné zkušenosti ohrožení a porušování⁶³³

To ale neznamená, že by právo na svobodu vyznání nebylo v různých zemích světa porušováno a že by stále nedocházelo k napětím a kontroverzím, které s tím souvisejí. Můžeme jako příklad uvést hrozby muslimům, kteří by konvertovali ke křesťanství, teroristické útoky dovolávající se náboženských obsahů, spory ohledně nošení šátků muslimskými ženami ve státních školách, stavění mešit v některých zemích, kříže na stěnách škol, transfuze krve u dětí náboženské společnosti Svědků Jehovových,

⁶³¹ Jan Pavel II.: *Encyklika Sollicitudo rei socialis. O starosti církve o sociální otázky z 30. prosince 1987*, čl. 32 a 33. In: *Sociální encykliky (1891-1991)*, s. 386.

⁶³² KSNC, čl. 155, in: *tamtéž*, s. 107-108.

⁶³³ Viz a srov. jako možné příklady

<http://www.christnet.cz/magazin/zprava.asp?zprava=22052> (16. 2. 2012);

<http://www.christnet.cz/magazin/zprava.asp?zprava=22051> (17. 2. 2012)

přístup žen k výkonu určitých služeb v některých náboženských společenstvích, právo na misijní působení, konflikt s právem na svobodu názoru a projevu apod.

Vidíme, že ani nemusíme připomínat bolestné zkušenosti totalitních režimů. Svoboda vyznání je proto tématem pro stát, společnost i náboženské společnosti a církve. Jako lidská práva celkově, má i svoboda vyznání svůj základ a cíl v důstojnosti každé lidské bytosti. Každý se svobodně může rozhodovat v náboženských otázkách a je i zde zaručena rovnoprávnost. Do svobody vyznání zahrnujeme náboženská i jiná světonázorová vyznání.⁶³⁴ Takže mají stejný prostor lidé s určitým náboženským vyznáním i ateisté. Kdyby tomu tak nebylo, byla by porušena jedna stěžejní lidskoprávní zásada, totiž zákaz diskriminace. Rovné zacházení s občany zakazuje státu, aby poškozoval náboženské menšiny oproti velkým či největším náboženským uskupením ve své zemi.

13.4.2 Forum internum i forum externum

Nález Ústavního soudu (dále jen ÚS) ČR jasně také poukázal na fakt, že svobodu vyznání nelze omezovat pouze na „*forum internum* (čl. 15 odst. 1 Listiny), tzn. jako svobodu každého vyznávat určité náboženství a víru, do níž není možno ze strany třetích osob, a zejména veřejné moci zasahovat.“ Nález vyšel z konstatování, že každý má právo svou víru projevat sám či s ostatními navenek. Zohledňuje se tím osobní i sociální (společenský) rozměr života z víry. Lidské právo na svobodu vyznání proto chrání oba dva rozměry: osobní svobodu vyznání a svědomí (ono *forum internum*) i veřejné projevy (*forum externum*) náboženských a světonázorových přesvědčení a praxe. Současný Zvláštní zmocněnec OSN pro lidské právo svobody vyznání a dlouholetý ředitel Německého institutu pro lidská práva Heiner Bielefeldt z této interpretace vyvozuje, že se „*politika, jež by směřovala k tomu, že bude vysvětlovat náboženská vyznání jako pouhou soukromou věc a držet je dál od veřejného prostoru, dostane do konfliktu s komplexním nárokem svobody vyznání*“.⁶³⁵

Rozlišení na *forum internum* a *forum externum* dále ještě rozvineme a přiblížíme. *Forum internum* lze „přeložit“ v souvislosti s naším tématem jako vnitřní

⁶³⁴ „Freedom of religion or belief“; „Religions- und Weltanschauungsfreiheit“.

⁶³⁵ Heiner Bielefeldt: Religionsfreiheit als Menschenrecht. Ein klassisches Menschenrecht in der Kontroverse, in: Religionsfreiheit. Jahrbuch Menschenrechte 2009, Köln: Böhlau, 2010, s. 66.

svobodu vyznání a *forum externum* jako vnější svobodu vyznání. Za zcela nedotknutelnou se přitom považuje vnitřní svoboda vyznání, proto pro ni nejsou v právních rádech právních států stanovena žádná omezení, protože se vychází z faktu, že každý si může ve svém nitru věřit čemu a jak chce. Dále se respektuje zkušenost, že vyznání člověka v hlubinách jeho bytosti je těžko poznatelné pro vnější pozorování, jestliže nedojde k vnějším projevům. Omezením však může podléhat vnější náboženská svoboda, která se projeví ve veřejné sféře. Myslí se na práva a svobody druhých a společné dobro. Proto se argumentuje, jak jsme již výše četli, s ohledem na omezení například veřejným pořádkem a bezpečím, zdravím či morálkou.⁶³⁶

Ač je takové rozlišování uváděno z hlediska ochrany člověka, poukazuje se na možné slabiny, které mohou spočívat v narušení celostního pojetí člověka a jeho života v integritě.⁶³⁷

13.4.3 Pozitivní i negativní aspekty

Relevantní prameny z českého (Listina a nález ÚS) i mezinárodního prostředí dovolují rozlišit a zároveň ale neoddělovat tyto dva aspekty svobody vyznání:

pozitivní

negativní.

Označení pozitivní svoboda vyznání vystihuje respektování a ochranu náboženských aktivit a negativní zase právo člověka, že jej stát nesmí nutit do určitého náboženského či světonázorového vyznání.⁶³⁸ Opět si vzpomeneme na známé obecné rozlišování svobody na svobodu od něčeho (*svoboda od*) a svobodu k něčemu (*svoboda k*) a budeme ji zde aplikovat. Proto můžeme pak pod pozitivní svobodou vyznání rozumět svobodu jedince vyznávat svou víru a rozumným způsobem ji projevovat ve veřejném prostoru sám nebo společně s druhými. Pod negativní svobodou vyznání můžeme rozumět svobodu jedince „*nebýt podroben náboženskému nátlaku, přesvědčování či propagandě. Tato dvouvrstvá náboženská*

⁶³⁶ Srov. Bartoň Daniel: Lidská důstojnost jako základ náboženské svobody?, s. 9.

⁶³⁷ Srov. tamtéž, s. 10.

⁶³⁸ Příkladem porušování svobody vyznání v tomto smyslu byl komunistický režim, který se náboženské víře vysmíval, činil z věřících občany druhé kategorie a výrazně či plně okleštil projevy víry navenek. Současně nutil lidi k jednomu jedinému správnému světonázorovému vyznání, a sice komunistickému.

svoboda má protějšek v povinnosti neutrality státu v náboženských otázkách, tedy v neupřednostňování jednoho náboženství před druhým.“⁶³⁹

Zdůrazňování základního lidského práva na svobodu vyznání však neznamena, že by byla absolutní, resp. že by odvolávání se na ni nemělo hranice. Dotýká se toho i zmíněný náleží ÚS. Takové omezení či hranice musí mít ale zákonné důvody a kritéria zdůvodnění. Četli jsme o tom ve výše předložených lidsko-právních dokumentech na všech úrovních. Problematické je ovšem sdělení o rozporu s veřejnou mravností (a ještě více v překladech s pojmem morálky): kterou společnou veřejnou morálku nebo i mravnost mají signatáři na mysli? Nebylo by lepší hovořit – jestliže přijmeme za vlastní, že platí v pluralistickém právním státě nějaká shoda na objektivně bezpodmínečně daných eticko-právních měřítcích – o konfliktu se základními lidskými právy?

Základní lidské právo na svobodu vyznání by tak mělo hranice, které jsou obsaženy v ústavě či jiných lidskoprávních dokumentech, které mají vyšší právní standard ochrany.

Nebylo by např. možno se na ni odvolávat, kdyby se odvolávala na náboženské důvody a přitom tak porušovala základní právo dětí na život tím, že by rodiče bránili použití záchranných léčebných zákroků. Nešlo by ani odstraňovat lidi jiného vyznání vně či uvnitř své instituce. Nicméně taková zvažování práv směji probíhat jen v případě reálného konfliktu⁶⁴⁰ či v přípravě na něj.

13.4.4 Lidské právo vs. pouhá tolerance

Takový přístup zamezuje např. lacinému odvolávání se na toleranci vůči náboženskému vyznání, jež chce přejít a dovolit zákaz transfúze dětem, i když by vedl k jejich smrti. Stejně tak je možno souhlasit se zákazem extremistických politických uskupení.

Proto nelze zaměňovat toleranci za lidské právo na svobodu vyznání. Nechceme totiž zapomínat na konstanty, že lidské právo na svobodu vyznání je právem nezadatelným, univerzálním a je zajištěno bez jakékoli diskriminace. Naproti

⁶³⁹ Bartoň Daniel: Lidská důstojnost jako základ náboženské svobody? Obhájená a po zásluze na cenu děkana fakulty navržená bakalářská práce v rámci studijního oboru Teologie křesťanských tradic na ETF UK v Praze, 2010, s. 8.

⁶⁴⁰ Srov. Heiner Bielefeldt: Religionsfreiheit als Menschenrecht. Ein klassisches Menschenrecht in der Kontroverse, in: tamtéž, s. 67-69, 58.

tomu by v případě pouhé politiky tolerance mohla státní autorita svobodu vyznání poskytnout, nebo neposkytnout, vyhradit jen určitým náboženským skupinám, chtít hlásat oddělení náboženství a politiky a nechtít spolupracovat apod. Základem lidského práva na svobodu vyznání je přece lidská důstojnost každého člověka. Takový univerzalizmus stanovuje státu hranice s ohledem na jeho oprávnění, aby obsahově hodnotil náboženská vyznání, která občané individuálně či společně vyznávají a praktikují. Tolerance by mu umožňovala, aby připouštěl nebo trpěl náboženská vyznání a praktiky, což by odporovalo uznání svobody mravních či politických subjektů i pojetí právního sekulárního státu. Právě plné uznání svobody vyznání v rámci nedílnosti lidských práv stanovuje tomuto právu hranice. Zodpovědnost sekulárního právního státu za společné dobro rovněž zahrnuje povinnost, že uzná a podporuje, resp. respektuje, chrání i zajišťuje náboženský život svých občanů. Nemůže proto jen sdělovat, že toleruje náboženská vyznání či potřeby věřících. Lidské právo na svobodu vyznání nelze nahrazovat státním principem či heslem tolerance. Stejně by nebyla nosným prvkem v nějakém konfliktu. O toleranci pak může být řeč v právním prostředí jako o ctnosti, jež respektuje to, co je jiné, cizí a přispívá k pokojnému soužití či sociálnímu smíru. Vyžaduje samozřejmě lidskoprávní, etickou a spirituální výchovu.⁶⁴¹

13.4.5 Povinnosti sekulárního nábožensky-světónázorově neutrálního právního státu

Příklady jednotlivých lidskoprávních dokumentů a další směr úvah nás přivedl k povinnostem státu, které pro něj plynou ze základního práva na svobodu vyznání. Náboženskou a světónázorovou neutralitu a zároveň ale zakotvenost státu v zásadních principech potvrzují hned první publikované právní věty nálezu ÚS, který se přitom odvolává na čl. 2 „Listiny“ i na mezinárodní lidsko-právní dokumenty: *„Česká republika je založena na principu laického státu (...) je totiž stát založen na demokratických hodnotách a nesmí se vázat ani na výlučnou ideologii, ani na náboženské vyznání (...) musí akceptovat a tolerovat náboženský pluralismus, tzn. především nesmí diskriminovat či naopak bezdůvodně zvýhodňovat některý z náboženských směrů (...) stát musí být oddělen od konkrétních náboženských vyznání.“*

⁶⁴¹ Srov. Marianne Heimbach-Steins: Religionsfreiheit – mehr als Toleranz, in: Religionsfreiheit. Jahrbuch Menschenrechte 2009, Köln: Böhlau, 2010, s. 42, 46-55; Heiner Bielefeldt: Religionsfreiheit als Menschenrecht. Ein klassisches Menschenrecht in der Kontroverse, in: tamtéž, s. 62-64.

My zde místo pojmu „laického“ dáme přednost označení sekulárního nábožensky-světónázorově neutrálního státu.⁶⁴²

Takový sekulární právní stát musí poskytovat všem lidem právní vlast bez ohledu na jejich rozdílná náboženská nebo nenáboženská přesvědčení a způsoby života. Nesmí být proto konfesním státem. Předložený postulát-princip nábožensky-světónázorově neutrálního sekulárního právního státu neznamena ale vnucovanou privatizaci náboženského přesvědčení, ani ateismus či světónázorový sekularismus státu ve smyslu a stylu postnáboženského vyznání státu. Svobodu vyznání musí stát zajistit bez jakékoli diskriminace. Rovnoprávnost i v oblasti zacházení s církvemi a náboženskými společnostmi zapovídá státu, aby ve jménu nějakého státního náboženství diskriminoval náboženské menšiny. Proto zdůrazňujeme lidské právo na svobodu vyznání, a ne pouhou zásadu tolerance. A tento stěžejní lidskoprávní princip nediskriminace vede právě k tomu, že se stát nesmí identifikovat s určitou náboženskou či světónázorovou tradicí.

Z toho vyplývá určitá skromnost a náročnost státu. Na jedné straně se stát obsahově omezuje v nároku na své uplatňování, protože není nástrojem spásy, ani instancí, která by poskytovala úplnou orientaci v otázkách smyslu lidského života a praxe. Vytváří prostor svobody pro každého, aby mohl individuálně a ve společenství s druhými hledat smysl života, náboženskou pravdu i životní cestu. V tomto se projevuje ona normativní náročnost státu, aby ten, kdo ve svobodě hledá a vyznává, respektoval svobodu druhých a neomezoval či neporušoval ji. Stát má totiž za rovnoprávnou svobodu každého politickou i právní zodpovědnost. Fakt, že se stát neváže na jeden světový názor či náboženství, neznamena, že se nemohou a nemají uskutečňovat vztahy a spolupráce mezi státem a církvemi a náboženskými společnostmi. Důležité je upozornit na respektování a dodržování spravedlivého práva všech zúčastněných stran. Všechny zúčastněné strany jsou vázány základním právem na svobodu vyznání, jež je stěžejním hlediskem pro utváření vzájemných vztahů.

Realisticky je však potřeba upozornit na to, že je „*naprostá neutralita státu ve vztahu k náboženským skupinám spíše teoretickým postulátem a politickou proklamací, než hmatatelnou skutečností...*“⁶⁴³

⁶⁴² Srov. Heiner Bielefeldt: Menschenrechte in der Einwanderungsgesellschaft. Plädoyer für einen aufgeklärten Multikulturalismus, Bielefeld: Transcript, 2007, s. 75-95.

⁶⁴³ Bartoň Daniel: Lidská důstojnost jako základ náboženské svobody?, s. 8.

13.4.6 Fundamentální význam pro lidská práva a báze pro vztah státu s církvemi

Představitelé církve – nyní dle biskupa evangelické církve v Německu – poukazují na fundamentální význam svobody vyznání a svědomí pro lidská práva. Jestliže by byla ohrožena svoboda vyznání jedinců či jejich společenství, byly by ohroženy všechny individuální a politické svobody.⁶⁴⁴

Církev i společně – zde na příkladu společného prohlášení Evangelické a Katolické církve v Německu – považují základní právo na svobodu vyznání za bázi pro vztahy mezi státem a církví. Zakládají toto právo na právu na sebeurčení. Spatřují v něm právo jedince a následně i církvi a náboženských společností jako celků, jež jim zaručuje svobodu a ochranu. Odkazují přitom na čl. 9 Evropské konvence o lidských právech a příslušnou judikaturu Evropského soudu pro lidská práva.⁶⁴⁵

⁶⁴⁴ Srov. Evangelische Kirche in Deutschland: „Menschenrechte sind für Christen Verpflichtung“. Bischof Schindehütte zum Tag der Allgemeinen Menschenrechte (08.12.2008), in: <http://www.ekd.de> (11. 9. 2011).

⁶⁴⁵ Srov. Der Kirchenamt der Evangelischen Kirche in Deutschland und der Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz: Zum Verhältnis von Staat und Kirche im Blick auf die Europäische Union. Gemeinsame Stellungnahme zu Fragen des europäischen Einigungsprozesses. Gemeinsame Texte Nr. 4, 1995, in: http://www.dbk.de/schriften/gemeinsame_texte/index.html (11. 9. 2011).